

IVAN TAVČAR V SREDNJI ŠOLI

I

Ljubljana, kamor je konec leta 1861 prišel desetletni Ivan Tavčar, je bila kot središče dela Slovenije center in gnezdo tiste konservativne, zvesto geslu »vse za vero, dom, cesarja« podložne klike kranjskih politikantov, ki jim je bila prav v smislu tega gesla vera sveta resnica, katere nauke je treba poslušati in sprejemati, ne pa o njih razmišljati ali razpravljati, domovina je bila njim, »narodnim možem«, v varstvo izročena ponižna, poslušna drhal, iz katere je treba izvleči čimveč koristi in slavočastja, cesar pa »milostno dobrotljivi oče«, ki s svojimi ministri preudarno vlada »svoje« narode in jim deli pravico, v čigar delo se ni vtikati, njegove odloke pa sprejemati poslušno in vdano s kadihom in miro, a nikdar z nejevoljo, ter jim neukemu ljudstvu tolmačiti kot posebno izprošeno milost. Vsa šestdeseta leta — čas, ko je mladi Tavčar obiskoval srednjo šolo — politična linija uradnih vodij slovenskega naroda ni bila in spričo njihove konservativnosti niti ni mogla biti nič drugega kakor pogajanje za deželnimi avtonomijami. Od vlade polfevdalnih veleposestnikov Goluchowskega z njegovo oktobrsko diplomom, preko meščansko-liberalnega Schmerlingovega februarskega patenta s povečanjem centralističnih tendenc nemške liberalne buržoazije in hkrati s povečanjem nemške gospodarske in politične hegemonije, do ponovne oživitve federalistične misli plemstva pod Belcredijevim kabinetom, oprtim na cerkev in veleposestnike, in do Beustovega dualizma — niso slovenski politiki Jeranovega in Bleiweisovega kova v deželnem in državnem zboru niti enkrat odločno postavili na dnevni red resničnih zahtev in koristi slovenskega naroda. Vse, kar so bleiweisovski Staroslovenci storili, pa naj bo to peticija Schmerlingu s skrbno retuširano zahtevo po enakopravnosti slovenskega jezika v šolah in uradih leta 1861 ali pa na osnovi zgodovinskega prava Slovencev v okviru Avstrije leta 1865 izdelani »mariborski program«, je neizbežno vodilo še globlje po reakcionarni poti navzdol do zadnjega dejanja, glasovanja za dualizem leta 1867. Vse to je nujno rodilo odpor svobodnejše, liberalno misleče mlajše generacije in prebujenih plasti slovenskega ljudstva, pod čigar pritiskom je v protitež nazadnjaški politični liniji vodij slovenskega naroda začela rasti nova kulturnopolitična dejavnost. Iz nje in iz njenih potreb izvirajoče oživljeno društveno gibanje je nosilo pečat vedno samostojnejše in odločnejše v korist pravih, svobodnih ciljev slovenskega naroda obrnjenega političnega nastopanja Mladoslavencev.

II

V začetku šestdesetih let je imela Ljubljana šest osnovnih šol, ki so vse odlično služile germanizaciji slovenskih otrok. Edina izjema med njimi je bila šola pri Sv. Jakobu, kjer so učitelji iz lastne ljubezni gojili slovenski jezik, medtem ko je bila slovenščina v nunski zunanji in v protestantski šoli upoštevana v zelo majhni meri, v nunski notranji, v Waldherovi šoli in v glavni normalki pa praktično sploh ni imela prostora. Klasični primer načrtno popolne germanizacije je dejstvo, da so v normalki celo slovenščino kot učni predmet poučevali v nemškem jeziku in da so šentjakobski šoli, ki je slovenščino edina upoštevala, preprečevali nadaljnji razvoj.

V tako stanje je padel mladi Tavčar, ko se je v šolskem letu 1862 vpisal v tretji razred glavne normalke v Ljubljani. Vodja šole je bil tedaj Karl Legat, njeno učno osebje pa so sestavljali Jožef Klemenčič, Blaž Praprotnik, Franc Gerkman, Andrej Zamejc in Mihael Putre. Prav tedaj se je položaj slovenščine na tej šoli nekoliko izboljšal. Rodoljubni katehet Zamejc je dobil na lastno iniciativo in po višjem privoljenju dovoljenje za poučevanje krščanskega nauka v domačem jeziku. Te ugodnosti Tavčar prvo leto sicer ni mogel uživati, ker ga Zamejc ni učil, pač pa mogoče naslednje leto v četrtem razredu, če je bilo dovoljenje še v veljavi. Poleg verouka, ki je bil zvezan z zgodovino sv. pisma, so na normalki poučevali še naslednje predmete: predvsem nemščino, in sicer čitanje, slovnico, pravopis ter pismeno in ustno izražanje misli, poleg tega pa še slovenščino, računstvo, lepopisje in v četrtem razredu risanje. V tretjem razredu je učil Tavčarja učitelj Franc Gerkman, v četrtem, leta 1863, pa je bil v oddelku Mihaela Putreta. Obe leti je bil vse štiri semestre med najboljšimi učenci in med nagrajenci. Šolski obisk je imel vedno ocenjen kot zelo marljiv (»sehr fleissig«), sposobnost po »sehr gut« v 1. semestru 3. razreda nadalje kot »gut«, vse druge predmete kakor tudi opravljanje naloženih nalog in vedenje pa kot »sehr gut«. Ocenil »gut« v nemškem pismenem in ustnem izražanju misli in v računstvu v 1. semestru 3. razreda se morda kaže kot posledica razlike v kvaliteti med poljansko vaško in ljubljansko mestno šolo, a ju je že v 2. semestru popravil in za naprej obdržal na »sehr gut«.

Na jesen 1863 je mladi Tavčar po uspešno končanem četrtem razredu normalke vstopil v ljubljansko gimnazijo.

III

Ljubljanska gimnazija, katere glavni namen je bila — kot pri vseh sličnih ustanovah v Avstriji — predvsem vzgoja dobrih uradnikov in zvestih državljanov, je bila pod vodstvom direktorja dr. Heinricha Mitteleisa, ki jo je vodil v duhu »rajnega šlezvik-holštajnskega Šmerlingovišča«, »izmed vseh gimnazij na Slovenskem gotovo prva, kar zadeva ponemčevanje in zadnja, kar se tiče domoljubja njenih učiteljev«. Ves pouk je — kljub poznejšim uredbam, ki so predpisovale večjo pravico slovenščini kot predmetu in kot učnemu jeziku — tekkel po šolski postavi iz leta 1855 v nemščini, slovenščini pa sta bili odmerjeni samo pičli dve uri na teden. Živi primeri zatiranja vsakršne narodne miselnosti med dijaštvom so odloki ravnateljstva gimnazije kot: prepoved poseganja pevskih in muzikalnih vaj ali sodelovanja dijakov pri čitalniških besedah, kamor so smeli le dijaki, katerih starši so bili čitalniški člani in so stanovali v Ljubljani, a še to le v njihovem spremstvu in ob vednosti razred-

nika; prepoved slovenske terminologije pri vadbi gimnazijskega »Sokola«, ker je bila to »slovenska propaganda«; prepovedovanje čitanja Novic in drugih slovenskih časnikov in knjig; kazenski ukrepi proti profesorjem, ki so tudi v najmanjši meri hoteli uveljavljati slovenščino itd. Klasični germanizator na gimnaziji je bil prof. Anton Heinrich, ki je izrazilo ostro nastopal proti vsakršnemu, še tako malenkostnemu pojavu slovenske nacionalne miselnosti na šoli, na nižji gimnaziji učencem strogo prepovedoval govoriti slovensko, napadal Novice kot »Schmierblatt«, slovensko literaturo pa kot »Quark und Schmier«, ustanavljal med dijaki nemška literarna društva in podobno. Ob takšnem moralnem pritisku je padala kvaliteta učnega uspeha slovenskih dijakov, zlasti v nižjih razredih, in se je dvigalo število izostajanja dijakov — v prvi vrsti nemškutarskih staršev — od slovenščine, ki je bila kot deželni jezik obvezen predmet za vse.

Med protiukrepi slovenske javnosti proti takšnemu stanju na šolah predstavljaja višek zahtev program, ki so ga prinesle Novice 6. novembra 1861 in katerega je naslednje leto poslanec Lovro Toman predložil državnemu ministrstvu. Po njem naj bi bil glavni smoter srednjih šol, da se mora v njih naučiti slovenska mladina slovenščino in nemščino popolnoma dobro govoriti in pisati. V ta namen naj bi polovico predmetov poučevali v slovenskem, polovico pa v nemškem jeziku. Čeprav je bil predlog v podrobnostih veliko manj zahteven, kot je videti na prvi pogled, saj se je ravnotežje obeh učnih jezikov v višjih razredih postopoma umikalo v korist nemščini, zaenkrat ni obrodil nobenega sadu. Z birokratskim zavlačevanjem so slovenski dijaki dobili prvo ugodnost šele v šolskem letu 1872, ko so bile v nižjih razredih ustanovljene slovenske paralelke.

V ta leto do konca šolskega leta 1866 pade prvo obdobje Tavčarjevega šolanja na ljubljanski gimnaziji. V tem času je uspešno izdelal prve tri nižje razrede, vedno kot nagrajeneec, in sicer v prvih dveh razredih peti, v tretjem pa osmi. Njegovo talentiranost izpričuje dobro duševno dojetje, ocenjeno kot »musterhaft« in »sehr lobenswert«, ki je poleg izredne pazljivosti (ocenjena: »recht« oziroma »sehr theilnehmend«, »gespannt«), izdržljive marljivosti (ocenjena: »recht« oziroma »sehr thätig«, »ausdauernd«) in vseskozi vestne oblike pismenih izdelkov najboljši dokaz sposobnosti in volje mladega Tavčarja do učenja. Predmetne ocene se večinoma gibljejo med najboljšimi. Največje zanimanje se da iz njih poleg slovenščine (»recht« oziroma »sehr gut«) — katero je prvi dve leti poučeval suplent vitez pl. Gariboldi, v prvem razredu tudi njegov razrednik, tretje leto pa Janez Vávru, profesor, ki je kazal vsaj nekaj nagnenja za razumevanje slovenske miselnosti in bil zaradi tega tudi kaznovan — razbrati predvsem za zgodovino in zemljepis (»vorzüglich«, »ausgezeichnet«, »sehr gut«), najprej pri suplentu Gariboldiju, v tretji šoli pa pri prof. Antonu Heinrichu, ki je s šolskim letom 1866 svoje dotakratno službeno mesto na gimnaziji v Opavi zamenjal z ljubljanskim profesorjem Johannom Nasslom, ter za naravoznanstvo (»recht« oziroma »sehr gut«), katero ga je do svojega odhoda na akademično gimnazijo na Dunaj na jesen 1865 poučeval prof. dr. Matija Vrečko, za njim pa prof. Valentin Konšek. Odlične ocene (»vorzüglich«, »ausgezeichnet«) je kot bodoči semeniščnik imel tudi iz verouka, ki ga je poučeval svetni duhovnik in nadzornik za nižjo gimnazijo Josip Marn, za stopnjo slabe ocene pa iz latinščine (»sehr« oziroma »recht gut«, »gut«) pri razredniku zadnjih dveh let prof. Karlu Grünewaldu. Ocena »gut« iz nemščine — dve leti pri prof. Gariboldiju, tretje leto pri prof. Hein-

richu — v 1. semestru 1. razreda je verjetno posledica prehoda slovenskega dijaka iz normalke v srednjo šolo, kjer se je nemiščina v še večji meri zahtevala, enaka ocena v 1. semestru 3. razreda pa posledica trenutnega popuščanja pri učenju, ki se kaže v sorazmerno slabših ocenah v spričevalu tega semestra. Slabše uspehe (poleg »sehr« oziroma »recht gut« tudi »gut«, »befriedigend« in »genügend«), povezane verjetno z manjšim zanimanjem za te predmete, je dobival v matematiki pri prof. Adolfu Weichselmannu, pri jeseni 1864 iz Celja prišlemu suplentu Ignacu Schonti in pri dr. Jožefu Nejedliju, kakor tudi v prostih predmetih: v geometrijskem risanju v 1. semestru 1. razreda pri realčnem učitelju Emilu Ziakowskemu in v prostoročnem risanju v 2. semestru 2. razreda pri realčnem učitelju Joahimu Oblaku, v 3. razredu pa pri učitelju višje realke Filipu Frölichu. Od prostih predmetov je v tretji šoli obiskoval tudi prvi kurz francoščine (ocene: »sehr gut«, »befriedigend«), ki jo je to leto namesto obolelega in za ta jezik potrjenega učitelja prof. Grünewalda, poučeval Johann Schmiedl.

Kje je Tavčar teh pet let svojega prvega bivanja v Ljubljani stanoval, se ne da popolnoma ugotoviti. Doslej znani podatki govorijo samo o njegovih stanovanjih iz gimnazijskih let.

Kot prvošolec je Tavčar stanoval v Streliški ulici št. 82 pri gospodnji Apoloniji Steiner, po vsej verjetnosti pobožni tercijski ženski, sicer bi ji ga njegov varuh v teh letih stric Ignac Tavčar, ki je bil kaplan v Mengešu in je svojega nečaka resno hotel pripraviti za semenišče, prav gotovo ne bil zaupal. Možno je, da je pri njej stanoval že kot učenec v normalki in po posredovanju strica Ignaca v teh letih (če smemo verjeti pisateljevemu pripovedovanju v Ivanu Slavlju) dobival kako podporo v obliki prehrane ali sličnega po samostanih. Z drugim gimnazijskim šolskim letom pa je bil sprejet za gojenca ljubljanskega škofijskega deškega zavoda »Collegium Aloysianum«.

Alojzijevišče, ki ga je ustanovil knezoškof Anton Alojzij Wolf, je ob času Tavčarjevega sprejema praznovalo skoraj že dvajsetletnico svojega obstoja. Podrejeno je bilo neposredno vsakokratnemu ljubljanskemu škofu, tokrat Janezu Zlatoustu Pogačarju, ki za svoje oskrbovanje zavoda ni bil dolžan odgovarjati nobeni oblasti. Glavni namen zavoda je bilo vzgajanje slovenskih mladeničev za semenišče. Zato so imeli pravico do sprejema predvsem tisti otroci ubožnih staršev, ki so poleg nadarjenosti, pridnosti in drugih pogojev, kolikor se je moglo že v nežni mladosti o tem sklepati, kazali nagnenje za duhovniški poklic. Kakor hitro pa se je gojenec odločil za svetni poklic, je smel ostati v zavodu samo še do konca šolskega leta. Zavod so upravljali in vodili vzgojo gojencev za to po škofu imenovani duhovniki. Med Tavčarjevim bivanjem v zavodu, ki je imel v teh letih 53 oziroma 59 gojencev, je bil njegov glavni vodja gimnazijski katehet dr. Janez Gogala, prefekta pa gimnazijska učiteljica Janez Gnjezda in Tomo Zupan.

Na jesen 1864 je bil Tavčar brezplačno sprejet v Alojzijevišče. Iz tega sledi, da je poleg zadostitve vsem drugim številnim pogojem kazal, oprt na želje staršev in obeh stricev duhovnikov, tudi sam popolno nagnjenje in veselje za duhovniški stan. K sprejemu je pripomogel tudi položaj obeh stricev in dober učni uspeh v prvi šoli. Prav tako so mu bili dober uspeh, marljivost in ustrežajoče vedenje dobro priporočilo ob koncu šolskega leta 1865 za nadaljnje bivanje v zavodu. Toda tu je ostal samo še to leto. Za kazen, ker je baje neko noč splezal preko vrtnega zidu in se iztihatopil iz zavoda ter s tem strogo prekršil predpise, je moral Tavčar ob koncu šolskega leta 1866 Alojzi-

jevišče zapustiti. Od njega se je ločil zelo nerad, saj je imel v zavodu, morda prvič izza začetka šolanja v Ljubljani, dobro urejeno življenje, družbo številnih sogojencev rojakov iz domače Poljanske doline in svojih sošolcev, med njimi součence vseh ljubljanskih let Frana Detelo.

Z izključitvijo iz Alojzijevišča se konča Tavčarjevo prvo ljubljansko obdobje, v katerem je uspešno končal zadnja dva razreda normalke in prve tri razrede gimnazije.

Istočasno se konča tudi vpliv vzgoje strica Ignaca, h kateremu v Mengeš je hodil vsako leto na počitnice in se tam seznanil s sošolcem v normalki Ivanom Hribarjem, s katerim sta bila v teh letih najbližja in najboljša prijatelja. Stric Ignac Tavčar, duhovnik Jeranovega kova, je bil dokaj praktične in celo skopuške narave. Obračal je svoja sredstva le v namene, ki so uresničevali njegove cilje. Mladega Tavčarja je vzgajal na trdni verski osnovi in ga hotel že v mladosti z vso resnostjo pripraviti za določeni mu duhovniški poklic. Da bi bil varen pred vsemi vplivi, ki bi ga lahko speljali v stran od začrtane mu življenjske poti, ga v šole prostem času sploh ni izpustil od sebe, tako da niti ni smel na obisk k domačim v Poljane. Z odpustitvijo iz Alojzijevišča, te pripravnice za semenišče, pa je stricu Ignacu verjetno ugasnilo upanje, da bi tudi sicer precej živahni deček vstopil v duhovniški stan in odpovedal mu je svojo naklonjenost in podporo. Sedaj je Tavčar, verjetno prvič po svojem odhodu v šolo v Ljubljano, po skoraj petih letih zopet videl svoje domače in rodni dom.

Ob zaključku prvega dela ljubljanskega srednješolskega študija je bil mladi Tavčar eden tistih slovenskih dijakov, ki jih ponemčevalna šolska vzgoja ni odtujila slovenski domovini. Nacionalni čut, vzbujen v domači hiši in vaški šoli, si je ohranil neomadeževan in si s čitanjem slovenskih časnikov in knjig še bolj krepil ljubezen do slovenske domovine. Na to nas navajajo tudi dobre ocene iz slovenščine in veliko zanimanje za zgodovino. Na drugi strani pa se mu je ob branju domačih in tujih leposlovnih del razvijal čut za lepoto in se budila želja po lastnem oblikovanju.

Namera staršev in obeh stricev, da bi mladi Tavčar postal duhovnik in bil s tem hiši v čast, sorodnikom pa v ponos, je bila ta leta in kljub temu, da je bil precej živahen, verjetno še vedno tudi njegova osebna želja. V tej smeri je vplivala nanj in ga v tem prepričanju utrjevala vzgoja strica Ignaca in Alojzijevišča, kakor tudi pogled na dobro preskrbljeno materialno stran življenja obeh stricev duhovnikov, Ignaca in Antona. Z izključitvijo iz Alojzijevišča in z odpovedjo pomoči strica Ignaca pa sta bila Tavčarjevo šolanje in njegov nadaljnji razvoj nekoliko ogrožena. Verjetno po očetovem posredovanju pa se je zavzel zanj drugi njegov brat, duhovnik Anton Tavčar, ki je služboval na Raki na Dolenjskem. Vzel je tretješolca Tavčarja k sebi in ga dal v nadaljnje šolanje na frančiškansko gimnazijo v Novo mesto.

IV

S prihodom v Novo mesto v začetku šolskega leta 1866/67 je vstopil petnajstletni Tavčar v povsem drugačno okolje od dosedanjega ljubljanskega. Deloma drugačno, ne tako ostro verskovzgojno, je bilo tudi vzdušje pri stricu Antonu in njegov vpliv.

Novo mesto, podeželska metropola Dolenjske z nekaj manj kot 2000 prebivalci, je imelo tedaj nekako mešano uradniško-obrtniško lice, ki je na ro-

bovih mesta prehajalo že v kmečki živelj. Tu je bilo okrožno sodišče za vso Dolenjsko, za velik del Dolenjcev pa okrajno upravno, politično in gospodarsko središče s kapiteljem in z velikimi, močno obiskanimi sejmi. Mesto je bilo pomembno tudi kot prometno vozlišče za ta del pokrajine, ki je prav v tem času vodila borbo za železnico in za postajo v Novem mestu. Važen za mesto je bil stari frančiškanski samostan, ki je za vso Dolenjsko oskrboval višjo gimnazijo z okoli 200 in glavno osnovno šolo z okoli 150 dijaki. Poleg njiju sta bili v Novem mestu še javna in privatna dekliška šola s skupno nekaj nad 70 gojenkami. Razen nekaj prostih poklicev in trgovcev so bili v mestu številni obrtniki najrazličnejših strok, najmočnejše pa so bili zastopani krčmarji.

Novo mesto je bilo v tem času eno najbolj v nacionalni enotnosti prebujenih in zavednih mest na Slovenskem. Nemci in nemškutarji so bili v veliki manjšini, saj je imel leta 1840 osnovani »Casino« le 70 članov, strelišče pa samo 26. Oba je številčno in vplivno presegala komaj pred letom dni ustanovljena čitalnica, ki je imela leta 1868 že 110 članov. Kako majhna je bila politična moč in vpliv Nemcev, kažejo tri zaporedne, v dobrem letu izvojevane zmage novomeških narodnjakov: ustanovitev čitalnice, dosežena večina v mestnem odboru in visoka zmaga narodnega kandidata na deželnozborskih volitvah leta 1867. Čitalniško življenje je bilo vsa ta leta zelo razgibano s številnimi prireditvami doma in z izleti na podeželje. Naprosili so celo gimnazijskega profesorja, domoljubnega jezikoslovca patra Ladislava Hrovata, da bi čitalniške člane učil slovenščine, na kar je on brezplačno pristal, vendar mu provincial pouka ni dovolil. Izjemen položaj med vsemi mesti na Slovenskem je imela v Novem mestu slovenščina tudi kot uradni jezik, ki je bil na okrožnem sodišču in na vseh drugih uradih slovenski. Strankarska razdvojenost med klerikalci in liberalci ni bila niti najmanj fanatična; oboji so v vseh narodnih potrebah (ob volitvah in podobnem) nastopali enotno proti nemškutarstvu.

Kakor je bilo Novo mesto narodno zelo zavedno, je bil tudi položaj na novomeški gimnaziji precej drugačen od stanja na ljubljanski.

Gimnazija je bila ustanovljena pod Marijo Terezijo leta 1746 in se je po svojih vodjih in profesorjih očetih frančiškanih vseskozi borila za svojo veljavo; izpopolnjena je bila šele leta 1855 po prizadevanju ljubljanskega škofa A. A. Wolfa, ki si je hotel s tem ustvariti širšo osnovo za vzgojo duhovniškega naraščaja. V času Tavčarjevega šolanja in že prej so jo vodili in poučevali na njej sami prepričani rodoljubi, ki so tudi v časih najhujšega germanizacijskega pritiska kot profesorji skrbeli, da je njim zaupana mladina postala in ostala narodno zavedna. Ves pouk na šoli se je vršil že od leta 1849 dalje samo v slovenskem jeziku. Z lastnimi vzgledi narodnega udejstvovanja (prim. p. L. Hrovat in čitalnica!) ne le niso dijakom prepredčevali udeleževati se narodnega življenja, temveč so to celo radi videli. Razredniki so sicer po navodilih z višjih mest vestno prebiralij dijakom ukaze, ki so to prepovedovali, toda do kontrole, če se dijaki navodil drže, je bila dolga pot, prav tako kot niso nikdar kontrolirali in kaznovali prepovedanih obiskov dijakov višje gimnazije pri upokojenem in po oblasti očrtnjenem profesorju Janezu Trdini, ki se je leta 1867 naselil v Bršljinu pri Novem mestu. Dijaki višješolci, pa tudi mnogi iz nižjih razredov, so po vzgledih nekaterih profesorjev prav radi obiskovali čitalniške besede in na njih celo sodelovali. Tako so dijaki višjih razredov postajali v narodnem življenju Novega mesta že važen činitelj, ki je zlasti pri raznih volitvah živahno posegal v agitacijo, imel pristop v družbo narodno zavednih javnih delavcev, se s tem uvajal v javno politično delo in

užival pri prebivalstvu dokajšen ugled. Vodstvo šole tudi ni prepovedalo dijaških listov niti dijaških čitalnic, kot je bilo to v Ljubljani, in je dovoljevalo celo samostojne besede in slovesnosti. Sploh je vladalo med profesorji in dijaki dokaj družinsko, domače vzdušje, ki se je še posebno poglobljalo ob raznih pogostitvah, ki jih je dijakom prirejal frančiškanski samostan vsako leto na dan sv. Štefana in ob drugih priložnostih.

V Novem mestu je Tavčar bival dve leti. V tem času je v šolskem letu 1866/67 izdelal četrto in naslednje leto peti razred gimnazije. Študij je nadaljeval z isto marljivostjo kot v Ljubljani (ocenjeno z »befriedigend« in »ausdauernd«) in obe leti dosegel še boljše uspehe kot poprej: prvo leto je bil tretji obdarovanec, v peti šoli pa oba semestra najboljši dijak v razredu. Še nadalje je kazal največje zanimanje za zgodovino in zemljepis (»vorzüglich«, »ausgezeichnet«) pri profesorjih p. Regalatu Stamcarju in p. Rafaelu Klemenčiču, v vseh drugih predmetih pa je bil ocenjen z izenačenimi dobrimi ocenami (»lobenswert« in »vorzüglich«), razen v četrto šoli iz matematike (»befriedigend«) pri suplentu patru Inocencu Gnidovcu.

Obe leti je Tavčar stanoval pri privatnikih. V četrto šoli pri posestniku Antonu Vertačiču, v peti šoli pa skupno s sošolcem Ignacem Klemenčičem pri nekakšni dijaški gospodinjji Klotildi Tenger. Razen s sostanovalcem Klemenčičem je ti dve leti gotovo največ občeval s sošolcem Ivanom Hohorčičem, s katerim ga je zlasti povezovalo sodelovanje v dijaškem listu, ki so ga izdajali kot četrtošolci.

Ivan Tavčar kot osmošolec
(Po originalu v loškem muzeju)

Vse počitnice je Tavčar preživel pri svojem stricu Antonu Tavčarju, bivšem kaplanu škofa Pogačarja, sedaj župniku na Raki. V nasprotje od strica Ignaca je bil stric Anton pristen podeželski župnik, na bogatem rakovskem župnem posestvu z njivami, hlevi in vinogradi na pol kmet, dobrodušen mož, ki je poleg domačnosti in priljubljenosti imel veliko smisla za umetnost in za vse lepo in blago. Z mladim, živahnim nečakom se je v tem času tako spoprijateljil, da ga je imel rad kot svojega sinu in ga kljub temu, da se je v izbiri poklica obrnil proč od semenišča in da sta si v poznejših letih tudi svetovno-nazorsko prišla večkrat navzkriž, pri študiranju še vedno podpiral ter ga vsako leto vabil in z veseljem sprejemal na počitnice. Res, da bi tudi on rad imel nečaka duhovnika, toda ni mu delal sile ali odtegnil svoje podpore, ko se je Tavčar odločil za svetni poklic. Tavčar je zaradi tega strica Antona spoštoval in mu bil hvaležen, kar je v visokošolskih letih z obrambo strica pred napadom liberalcev tudi dokazal.

Ti dve novomeški leti sta za mladega Tavčarja važni v vseh pogledih. Tu si je utrdil svoj nacionalno zavest, se prvič resneje poizkusil z literaturo in se odločil za svoj bodoči poklic.

Nežno čuteča nacionalna čustva in ljubezen do slovenske domovine si je mogel petnajstletni Tavčar, željan znanja in omike, ob razmerah, ki so vladale na novomeški gimnaziji in ob pogledu na visoko narodno zavest Novomeščanov le še povečati in utrditi. Prebujajoči se notranji svet živahnega dečka, ki se je pozneje razvil v široko klaviaturo občutij in strasti vseh odtenkov, od najnežnejše do najtrpkejše, je mogel zdaj, po utesnjevanju njegovih prvih zunanjih manifestacij v strogih razmerah Alojzijevišča in kleriške vzgoje strica Ignaca, prvič popolnoma prosto zadihati in planiti med razgibano do-gajanje okoli sebe. Ob še nadaljnjem resnem delu v šoli, ki mu je prineslo najlepše uspehe njegovih srednješolskih let, se je prav gotovo, zlasti v peti šoli, ko je prestopil med višješolce, v polni meri izživljal, če ne že v aktivnem poseganju v narodno življenje mesta, pa vsaj ob njegovem pasivnem doje-manju, odobravanju in ob obiskovanju čitalniških prirediteljev. Vsekakor je v teh letih ustvaril močan temelj svoji narodni zavednosti in ob tem, čeprav mogoče sedaj še skrite, prve želje po javnem udejstvovanju. Gotovo je soglašal in prav verjetno tudi sodeloval pri pozdravni resoluciji novomeških dijakov, poslani prvemu slovenskemu študentovskemu zboru v Ljubljani.

V novomeška leta datira tudi poglobljeno Tavčarjevo zanimanje za lep-slovje, ki si ga je gojil s povečanim branjem različnih domačih in tujih del. Iz tega časa izvirajo prvi znani njegovi literarni prvenci v četrtošolskem dijaškem listu in v Slavjanskem jugu.

Ob utrditvi narodne miselnosti pa si je Tavčar v teh letih pričel graditi prve osnove svojega političnega in svetovnonazorskega prepričanja. Vplivan po delovanju narodno naprednih novomeških mož, ki so bili po političnem prepričanju liberalci, in po dojemanju gesel sodobnih nemških in drugih lite-ratov, ki so vse močnejše izpovedovali in poudarjali smer naraščajočega me-ščanskega liberalizma, si je ob zmanjšani kleriški vzgoji prejšnjih let in ob minimalnem tovrstnem pritisku strica Antona že v teh letih mogel pričeti oblikovati svoje prepričanje v smeri osvajanja liberalizma. To, ki ga je že tedaj vodilo do prepričanja, da bog sveta ni pravično ustvaril in da bi on sam storil to čisto drugače, in njegov mladostni, romantično čustveni značaj, ki se že v prvih literarnih začetkih izraža v globoki zasanjenosti, idiličnosti, v opisovanju ljubezni, temnih čustev in tragike, ga je usmerilo, da se je v teh letih odpovedal namenjenemu mu duhovniškemu stanu. Odločitev sicer ni bila po volji ne staršem ne stricu Antonu, vendar mu kljub temu niso nasprotovali niti mu ni stric Anton odpovedal svoje podpore pri nadaljevanju šolanja.

S šolskim letom 1868/69 je Tavčar zopet odšel na gimnazijo v Ljubljano. Morda zaradi tega, ker je veljala novomeška gimnazija za kvalitetno manj vredno, najbolj verjetno pa iz želje narodno in literarno prebujenega mladega Tavčarja, da bi bil bliže centru kulturnega in političnega življenja Slovencev.

V

Obdobje od druge polovice pa do konca šestdesetih let in ob nastopu sedemdesetih let je na Slovenskem potekalo v znamenju propadajočega vpliva konservativne politike oficialnega slovenskega vodstva na ljudske množice v kulturnem, družbenem in političnem življenju ter ob naraščajočem poudarjanju koristi slovenskega naroda in vse odločnejšem samostojnem nastopanju mlajše, zrevolucioniranim načelom meščanskega liberalizma sledeče genera-cije, ki je bolj in bolj utrjevala svoj kulturni in politični vpliv. Konservativci

so prav v zadnjem času z glasovanjem za dualizem dali najznačilnejši pečat svoji, ostrim in jasnim načelom koristi slovenstva izmikajoči se politiki pobiranja ustavnih drobtinic s prikrojevalne mize avstro-pruskega aristokratskega in nemškega nacionalno-liberalnega hegemonizma. Značilno geslo tega časa: »Ali bomo Prusi ali pa Rusi!« je v protitež reakcionarni konservativni politiki preko poudarjanja programa Zedinjene Slovenije in vseslovanstva na taborih in na drugih kulturnih in političnih manifestacijah vodilo napredno prebujeno mlajšo generacijo slovenskega naroda do utapljanja v rusofilskem panslavizmu in v idejah slovensko-hrvatske in južnoslovanske kulturne in politične skupnosti. Za te ideje so se prav posebno navduševali visokošolci in višji gimnazijci, ki so prvi izrekli staroslovenskim poslancem nezaupnico in prav v tem času in znamenju sklicevali poleti 1868 svoj prvi in leto nato drugi študentski zbor.

Protinarodna politika vodstva in osebja na gimnaziji v Ljubljani je v letih med Tavčarjevo odsotnostjo in tudi pozneje še ostreje šla po poti raznarodovanja in političnega pritiska na slovenske dijake. Profesorji so pazili zlasti na višješolce, vodstvo pa je najstrožje prepovedalo dijakom udeleževati se kakršnih koli političnih shodov. Tako so tiste, ki so se udeležili vižmarskega tabora konec šolskega leta slabo ocenjevali, jim onemogočili opravljanja mature in jih pri izpitih metali, za tiste, ki so se bili udeležili študentskega shoda pa je veljala ravnateljeva beseda, da se je s tem dejanjem vsak dijak sam izključil iz šole. S tem in z ovajanjem dijakov pri deželnem sodišču je vodstvo gimnazije skušalo zatreti vsakršen stik in sodelovanje dijaštva z oživiljajočim se javnim narodnim življenjem. Kako načrtno je izvajalo germanizacijo in kako močno je dušilo vsako iskro narodnega delovanja dijakov v notranjem življenju na zavodu, pa je najboljši dokaz, prvič, neupoštevanje slovenščine kot obveznega šolskega predmeta, kateremu sta bili dodeljeni le dve uri na teden in še ti sta zaradi takšnega ali drugačnega vzroka gimnazijskega vodstva navadno odpadli, in drugič, stroga kontrola, ki je s kazenskimi ukrepi zatirala v tem času pojavljajoča se dijaška društva in zaplenjevala ter strogo prepovedovala izdajanje dijaških listov.

Položaj na gimnaziji se je z odhodom dotedanjega ravnatelja dr. Mitteisa pod novim ravnateljem Jakobom Smolejem, ki je, čeprav nerad, govoril in pisal tudi slovensko, nekoliko izboljšal. Izmed profesorjev je dr. Ahn, ki je bil med najbolj popularnimi in priljubljenimi na gimnaziji, vzpodbujal dijake k omiki in pridnosti, medtem ko je bil med najnepriljubnejšimi dr. Hönig, prof. Pirker pa je že celo pod grožnjami izrabljal dijake pri nemškutarski volilni agitaciji. Najhujši terorist na gimnaziji je bil še vedno prof. Heinrich, čigar javni izpadi proti Slovincem in slovenščini so bili pri dnevnem pouku že običajna stvar. Nastopal je proti sklepom vižmarskega tabora, kot vodja gimnazijske knjižnice je zaprl vsem slovenskim knjigam pot vanjo in iz nje, silil dijake čitati samo nemška dela, ustanavljal z nemškimi in nemškutarskimi dijaki nemška dijaška društva — »šolo velikonemških „zukunfts-poetov“« — in celo dijakom na domovih zaplenjeval slovenske liste. Ko so mestni odborniki sprožili predlog, naj bi s šol odstavili učitelje, ki mladino »v narodnih rečeh dražijo« in je dr. Zarnik deželnemu zboru predlagal premestitev profesorja Heinricha, je ta v bojazni za svoje mesto po nekem sedmošolcu brž pričel med dijaki pobirati podpise za zaupnico, kar pa so razen nekaj Nemcev vsi odklonili.

Že nezaupnica prof. Heinrichu potrjuje Levčevo izjavo, da je bila »ta mladina ... vsa druga od one, ki je bila pred dvemi, tremi leti na gimnaziji. Sredanja ima več domoljubja in navdušenosti«, ki se je kljub profesorskemu terorju širilo in jačalo. Dijaki so se pričeli resneje zanimati za narodna javna vprašanja in ustvarjati dijaška društva, ki so, kljub črtanju politične dejavnosti iz svojih programov, prav preko rastočega zanimanja in aktivnega delovanja na leposlovnem polju posredno krepila njihovo politično miselnost, ki se je v pretežni meri oblikovala v smeri močne nacionalne zavesti in meščanskega liberalizma. Z vso mladostno vnemo so zapadali sanjavih idejam južno-slovanske in zlasti vseslovanske skupnosti, po vseh svojih močeh pa podpirali narodne kulturne ustanove, prebirali Janežičev Glasnik, nabirali naročnino na Cvetje, se navduševali nad Stritarjevimi spisi, katerih avtor jim je postal najljubši in najveljavnejši slovenski pisatelj, si čimprej želeli izida Mladike in drugih Jurčič-Stritarjevih del itd., poleg tega pa se literarno šolali ob tujih, zlasti nemških klasikih in izdajali svoje dijaške liste. Tako so četrtošolci leta 1866/67 imeli list Slovenski mladenič, šestošolci pa leta 1867 pod vodstvom Ivana Resmana in Janka Kersnika skrivno mednarodna literarno društvo. Kljub prepovedi vsakršnih dijaških društev in listov, je sedmošolec Kersnik naslednje leto izdajal listič Kres in ustanovil dijaško literarno društvo, katerega glasilo je bil list Vejica. Največji uspeh na področju narodnega delovanja pa so ljubljanski gimnazijci dosegli, ko so kljub oviram šolskega vodstva v februarju 1869 priredili v čitalnici Prešernu in Vodniku na čast in v korist Vodnikovemu spomeniku tako dovršeno besedo, da jim je poleg velike hvale v časopisju celo slovensko politično društvo »Slovenija« na svojem občnem zboru soglasno izreklo posebno zahvalo.

V času svojega drugega, triletnega bivanja v Ljubljani je gimnazijec Tavčar od jeseni 1868 do poletja 1871, prvo leto kot tretji, drugi dve leti kot četrti obdarovanec, izdelal šesti, sedmi in osmi gimnazijski razred in bil po odlično opravljeni maturi konec šolskega leta 1871 priznan za zrelega abiturienta.

Ocene so se mu kot vedno tudi ta leta gibale med najboljšimi. Vtem ko pazljivosti niso več ocenjevali, je imel duševno dožemanje ocenjeno kot »lobenswert«, v osmi »entsprechend«, marljivost pa razen »befriedigend« v 1. semestru 6. razreda vedno kot »ausdauernd«. Od obveznih predmetov je poleg slovenščine, ocenjene pri prof. Jos. Marnu ob enkratnem »lobenswert« (v 1. polletju osme šole) sicer vedno kot »vorzüglich«, kazal največje zanimanje in dosegal najboljše uspehe (vedno »vorzüglich«) pri nemščini (zadnje leto celo »ausgezeichnet«), zgodovini in zemljepisu pri profesorju extra statum in svojem razredniku v šesti šoli Antonu Heinrichu, v naravoznanstvu pri prof. Valentinu Konšku v petem in v fiziki v zadnjih dveh razredih, ki jo je poučeval januarja 1869 iz gimnazije v Kranju prišli prof. Mihael Wurner, v šolskem letu 1871 določen za gimnazijskega delegata pri vpoklicani gimnazijski komisiji na Dunaju in imenovan za člana izpitne komisije za ljubljanske osnovne in meščanske šole. Poleg obdržanih ocen »vorzüglich« iz verouka pri katehetu in nadzorniku za višjo gimnazijo, svojem bivšem predstojniku v Alojzijevišču dr. Janezu Gogali, ki ga je zaradi njegove obolevnosti v 2. semestru sedme šole kot suplent nadomeščal vikar in stolni kaplan Karl Klun, je ta leta izboljšal ocene iz matematike (»lobenswert«, »vorzüglich«) pri prof. Jožetu Nejedliju, ki ga je v sedmi in osmi učil tudi propedeutiko (»vorzüglich«, »ausgezeichnet«).

Razmeroma slabše pa je bil ocenjen iz latinščine in grščine (poleg »lobenswert« pretežno »befriedigend«), prve pri profesorju extra statum in razredniku zadnjih dveh let Antonu Skubicu, druge pri vodji zavoda in z letom 1871 imenovanem ljubljanskem okrožnem inšpektorju Jakobu Smoleju. Poleg teh obveznih predmetov je Tavčar v šesti in sedmi šoli posejal prosti predmet stenografijo (»vorzüglich«), katero je poučeval prof. Heinrich, samo v šesti pa pri prof. dr. Karlu Ahnu italijanščino (»lobenswert« in »vorzüglich«) in prostoročno risanje (»lobenswert«) pri profesorju višje realke Filipu Frölichu.

Ves čas svojega drugega ljubljanskega obdobja je Tavčar stanoval pri krznarju Juriju Kobilei v Blatni vasi št. 106. Ob počitnicah je redno zahajal k stricu Antonu na Rako, pogosteje kot vsa dosedanja leta pa tudi, ker tedaj še ni bilo gorenjske železnice, kar peš domov v Poljane. Ta leta je poleg pomoči strica Antona po hišah inštruiral ljubljanske dijake in se mogoče prav ob tem spoznal z dvema dekletoma, z Ano Zeschko in s hčerjo grofa Vincenca Thurn-Valsasina Melanijo, ki ju je kot višješolec rad videl. V počitniški čas teh let spada tudi ljubezen z Ano, najmlajšo hčerjo enega največjih poljanskih kmetov Vidmarja.

Čeprav je bila vgoja ljubljanskih profesorjev usmerjena prav v obratno smer in cilj kot vzgoja novomeških patrov, vendar njen vpliv ni mogel bistveno spremeniti že utrjenega narodnega mišljenja mladega Tavčarja. Ves pomembni vpliv se je mogel usmeriti le v poglobljeno zanimanje za nemško in za tuje leposlovje v nemških prevodih, in sicer zlasti v času, ko je bil vodja šolske knjižnice prof. Heinrich, ki je te vrste literaturo izrazito propagiral. Ob tem se je Tavčar tako dobro naučil nemškega jezika, v govoru in v pisavi, da je bil v tem predmetu eden najboljših dijakov v razredu, o čemer priča v časniku Laibacher Tagblatt objavljena nemška šolska naloga, ki da tudi misliti, da so bili odnosi med njim in njegovim profesorjem nemščine Heinrichom kolikor toliko prijateljski. Najljubše čtivo mu je bil, kakor večini dijakov njegovih let, Shakespeare. Verjetno pa je, da je pod vplivom Kersnika, ki je bil na šoli za razred pred njim in s katerim je gotovo občeval, saj je bil njegov mlajši brat Tavčarjev sošolec, že ta leta prebiral tudi Viljema Draperja zgodovino evropske civilizacije in H. T. Bucklejevo zgodovino civilizacije na Angleškem. Na oba se je skliceval malo pozneje v svojih spisih in člankih ter se izražal zlasti za pristaša idej kavzalnostnih pogojev zakonov narave pri kulturnem napredku človeštva, ki jih je razširjal Buckle. Z zanimanjem je proučeval kranjsko zgodovino po Valvasorju, Dimitzu itd. in mogoče že sedaj, nekaj let pozneje pa prav gotovo, segal tudi po svetovnih zgodovinarjih Bunsenu, Dückerju, Scherru in drugih.

Čtivo klasikov in svobodomiselnih avtorjev, lekcije prof. Heinricha iz liberalizma, svobodno narodnostno nastopanje mladoslovenskih politikov in študentov ter tudi v slovenski javnosti uveljavljajoča se liberalna načela — vse to je bilo kaj primerno za dopolnjevanje in poglobljanje miselnosti mladega Tavčarja, ki si je bil v smislu teh načel že zgradil primerno osnovo in si jo, vedno stremeč po znanju, z vnemo dalje razvijal. Verjetno je že v višješolskih letih gojil željo po javnem nastopanju, za kar je dobival prve vaje v govorniških nastopih in temah pismenih nalog v sedmi in osmi šoli, ter se v namenu, da bi tudi v svojem bodočem poklicu in pri delu za narodno stvar mogel svobodno in neodvisno razvijati pridobljena načela, kot abiturient od-

ločil za juridični študij. Že sedaj je pri domačih v rojstni vasi kot študent in bodoči gospod, čigar zunanji znak so bili dolgi lasje in brada, užival ugled in spoštovanje. Mogoče je bil prav on iniciator narodnega dejanja poljanskih kmečkih fantov, ko so ob agitaciji za občinske volitve leta 1869 postavili sredi vasi visok mlaj ter navdušeni po vižmarskem taboru obesili nanj slovensko zastavo z narodnobudnimi napisi.

O kakem Tavčarjevem sodelovanju v tedanjih dijaških društvih in listih nimamo nobenega podatka, vendar moremo po nekaterih zvezah upravičeno sklepati, da narodno prebujeni dijak po vsej verjetnosti ni stal dijaškemu gibanju na strani, ali da celo zanj sploh ne bi vedel. Kot sošolec Josipa Kersnika, brata Janka Kersnika, ki je bil v teh letih duša vsega narodnega gibanja dijakov na ljubljanski gimnaziji, je tudi Tavčar preko njega prav gotovo izvedel za Jankovo organizatorsko delo med dijaki, se z njim spoznal in spoprijateljil. In če je bil Kersnikov prijatelj, mar ni mogoče, da bi bil tudi član njegovega dijaškega društva in da bi sodeloval pri lističih Kres in Vejica, ki ju je izdajal Kersnik? Dokaz, da se je udeleževal v dijaškem gibanju v Ljubljani, kakor tudi, da je bil med vodilnimi dijaki že v Novem mestu, je dejstvo, da so ga, ko se je kot abiturient na poti k stricu na Rako mudil v Novem mestu, povabili zbrani novomeški študentje, med njimi tudi filozof Fran Šuklje, in višji gimnazijci v svojo družbo in mu napivali. V podkrepitev mnenja o sodelovanju v dijaških listih pa govori dejstvo, da po objavi v novomeških letih ne naletimo v tem času v nobenem izhajajočih listov na njegovo sodelovanje.

To zadnje bi na drugi strani govorilo tudi za to, da je poleg intenzivnega študija večino svojega prostega časa porabil bolj za prebiranje leposlovnih del in za svoje šolanje ob njih, kot pa za lastno literarno delo. Ob predelovanju svojih literarnih prvencev je postal samokritičnejši in so se mu verjetno tudi nova dela, katera je v tem času prav gotovo napisal, zdela še preslaba za objavo. Prav nemogoče bi bilo namreč sprijazniti se z mislijo, da po prvi objavi, ki je prav gotovo močno podžgala njegovo mladostno ambicijo, do pisateljskega razmaha v visokošolskih letih vsa zadnja višjegimnazijska leta literarno sploh ne bi bil aktiven.

VI

Ivan Tavčar je bil kot dvajsetletni abiturient lep, visokorastel fant s krepkimi prsi in močnim tilnikom, z lepo in pravilno rezano glavo, obdano z dolgimi, gostimi, temnimi kodri. Čeprav ni bil plesalec niti pevec, se je v družbi s svojo razgibano temperamentno naravo in govorniško nadarjenostjo, ki jo je dopolnjeval zvonek bariton in bujna, pesniških besed polna dikcija, vsakomur takoj priljubil. Bil je, vseskozi odličnjak, dobro podkovan v vseh običnih stvareh, s posebnim zanimanjem za zgodovino in naravoznanstvo pa si je pridobil poglobljeno znanje z obeh področij. Politično je bil odločen narodnjak liberalnega kova, ki se je poleg vseslovenstva prej nagibal k južnoslovanstvu kot v panslavizem, katerega pristaše je imenoval »Tatare in Slovencev uskoke«. V tej smeri si je izbral tudi poklic in si začrtal pot bodočemu javnemu udejstvovanju. Njegova bujna domišljija in široka narava, nagnjena precej v sentimentalnost, je v vsej celovitosti mogla dajati notranji odmev iz priljubljenih romantičnih literarnih vzornikov dojetim idejam in se v njih v polni meri pasivno in aktivno izživljati. Dobri šolski uspehi, ki so izvirali iz prirojene nadarjenosti in ki so ga spremljali vsa leta, so mu verjetno vcepili

občutek nekakšne vzvišenosti nad drugimi in ponosa. Oboje se je ob prvih literarnih uspehih še ojačalo in bilo tudi pozneje vedno znamenje Tavčarjeve visokosti in nekakšne distance do drugih, ki je imela za cilj, obdržati njegovo veljavnost, naj bo na kulturnem ali na političnem polju. Kot precej svobodomiseln liberallec je bil že tedaj politični nasprotnik konservativne in klerikalne politike, vendar vseskozi lojalen in nikdar ne protiverski. V jedru vsega pa je ležala globoka in iskrena ljubezen do domače zemlje, ki je strastno sovražila vse in vsakogar, ki bi se ji v najmanjši meri izneveril in ji kakor koli skušal škodovati.

O p o m b a

Tu objavljeni koncept monografske obdelave Tavčarjevega šolanja v Ljubljani in v Novem mestu je izdelan na podlagi splošne literature, kot so Sperans-Kardelj, Razvoj slovenskega narodnega vprašanja, Ljubljana 1939, Ivan Prijatelj, Janko Keršnik, njega delo in doba, Ljubljana 1910—1914, Izidor Cankar, Obiski (Dr. Ivan Tavčar), Ljubljana 1920, Prijateljevi uvodi in opombe k Tavčarjevim Zbranim spisom, časopisi in časniki ustreznih let in sama pisateljeva dela ter z uporabo naslednjih natisnjenih oziroma arhivalnih virov: Sekolovski, Narodne učilnice, kako so bile in kako bi naj bile, N 1860, 256. — Jankovič, O nižjih šolah, N 1861, 368. — Šolski program za Slovence glede ljudskih in srednjih šol, N 1861, 368. — Sekolovski, Šolske reči, N 1861, 292-5. — Verzeichniss über den Fleiss sämtlicher Normal-Schüler an der k. k. Muster-Hauptschule zu Laibach nach beendigten ersten (zweiten) Semester 1862, 1865. (Arhiv učiteljskega v Ljubljani.) — Ivan Hribar, Moji spomini I. — L. P., Prvi pouk, SN 1921, št. 192. — Podatki o ljubljanski normalki: N 1862, 269, 290-1; N 1865, 289. — I., O našej gimnaziji, S 1866, št. 6.7. — Sokolovič, Zakaj se je ljubljanski gimnazijski sokol na kol obesil, S 1866, št. 12. — A. B., »Novice« — Schmierblatt, profesor Heinrich in nemški klasiki, S 1866, št. 48. — -?, Razlogov zastran zakasnevanja gimnazijskih katekizmov ni! G. prof. Heinrich in pa g. pevododja Nedved, S 1866, št. 50. — -b-, Sedanjí gimnazijski ravnatelj in pa nekatere pobožne želje visoki vladi na premislek!, S 1866, št. 55. — Podatki o ljubljanski gimnaziji: N 1866, 151, 162-3, 171, 195, 254-5; N 1864, 174, 260, 314; N 1865, 39, 235, 300-1, 313-4, 343, 422, 430; SN 1868, št. 30, 32, 39, 44, 51, 52, 53, 58, 96; N 1868, l. 48, 49; SN 1869, št. 22, 24, 27, 31, 60, 64, 68, 81, 89, 90, 91, 127, 128; N 1869, l. 7, 8, 9, 10, 11; N 1870, l. 14, 20, 33, 38, 39, 40, 41; N 1871, l. 33, 44; SN 1871, št. 27, 89, 91, 95, 95. — Ivan Prijatelj, Leto 1868 v slovenski literaturi, RDHV V-VI, 407-9. — Lections-Plan 1855, Program ... d. akad. Gymn. zu Laibach 1855. — Jahresbericht des kais. königl. Obergymnasiums zu Laibach veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1864, 1865, 1866, 1869, 1870, 1871, 1872. — Gymnasium in Laibach, Katalog der I. a. II. a. III. a. VI. a. VII. a. VIII. a. Classe vom Schuljahr 1864, 1865, 1866, 1869, 1870, 1871. (Arhiv klasične gimnazije v Ljubljani.) — Verzeichniss der Gymnasial-Schüler, welche um die Aufnahme in das heilige f. b. Diözesen-Knaben-Seminar bitten, 1864. (Ljubljanski škofijski arhiv.) — Verzeichniss der Zöglinge des fürstbischöflichen Collegium Aloysianum, welche um die fernere Belassung im Institute bitten, 1865. (Ljubljanski škofijski arhiv.) — Katalog für die Zöglinge des fürstbischöflichen Aloysianum in Laibach vom Schuljahre 1864/5, 1965/6. (Ljubljanski škofijski arhiv.) — Geldrechnung des Coll. Aloysianum 1. X. 1864—1. X. 1865. (Ljubljanski škofijski arhiv.) — Dr. Jos. Lesar, Doneski za zgodovino Alojzijevega, Zgodovinski zbornik, priloga Ljubljanskemu škofijskemu listu 1869. — Ivan Vrhovc, Zgodovina Novega mesta, V Ljubljani 1891. — Aleksander Hudavernik, Spomini na Janeza Trdino, LZ 1913, 206. — O razmerah v Novem mestu: S 1866, št. 9, 83; N 1866, 26, 102, 130, 282-3, 364, 590; S 1867, št. 25, 29, 37; N 1867, 31, 64, 72, 106, 114, 115, 122, 140, 214, 348; N 1868, l. 1, 2, 13; SN 1868, št. 50. — P. Rafael Klemenčič, Chronologische Darstellung der wichtigeren die Stadt »Rudolfswerth« betreffenden Daten, mit besonderer Berücksichtigung des Franciskaner-Convents, Kurze Statistik der Stadt Rudolfswerth, Program des kais. kön. Obergymnasiums zu Rudolfswerth (Novo mesto) veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1868. — Program des kaiserl. königl. Gymnasiums zu Rudolfswerth (Novo mesto) am Schlusse des Schuljahres 1867, 1868. — Izpisek iz kataloga novomeške gimnazije za leto 1867, 1868. (Po prepisu prof. Karla Bačerja iz Novega mesta, za kar se mu najlepše zahvaljujem.) — Podatki o novomeški gimna-

ziji: N 1867, 122, 288, 358-9; N 1868, l. 7. 54, 51; SN 1868, št. 106. — Iz Poljan pri Škofji Loki, SN 1869, št. 90. — Fran Šuklje. O prijatelju Tavčarju, SN 1921, št. 192. — Dr. Danilo Majaron, Dr. Ivan Tavčar — narodov odvetnik, SN 1921, št. 192. — Dr. Ivan Prijatelj, »Mladoslavenci« in »Mlada Evropa«, LZ 1924, 735 (opomba). — Del Tavčarjeve knjižnice z Visokega v škofjeloškem muzeju. — Opombe urednice Marje Boršnikove v Tavčarjevem Zbranem delu so le delno upoštewane.

Résumé

IVAN TAVČAR LYCÉEN

Vers la fin de l'année 1861, Ivan Tavčar, qui avait alors dix ans, vint à Ljubljana pour y continuer ses études. L'auteur analyse brièvement la situation culturelle et politique de l'époque, en donnant une attention spéciale à l'enseignement primaire et secondaire. Au cours des années 1861/62 et 1862/63, Tavčar fit la troisième et la quatrième classe de l'école élémentaire, et de 1863 à 1866 les trois premières classes du lycée. D'après l'analyse de ses résultats scolaires, il fut toujours parmi les élèves les mieux notés. Pendant les deux dernières années, il était interne au «Collegium Aloysianum» qui était un établissement de l'évêché, et tout ce temps son éducation était surveillée par son oncle, le prêtre Ignac Tavčar.

En automne 1866, Tavčar quitta Ljubljana pour Novo mesto, s'installa chez un autre oncle, le prêtre Anton Tavčar, et y fit la quatrième et la cinquième classe du lycée. L'auteur analyse la situation générale dans cette ville, et spécialement celle qui régnait au lycée des pères franciscains; Tavčar fut, là aussi, un des meilleurs élèves. C'est de cette période que datent ses premiers essais littéraires.

En automne 1868 Tavčar revint à Ljubljana où il termina le lycée et passa en 1871 son examen de maturité. L'auteur analyse la vie sociale à Ljubljana, la situation qui régnait au lycée en ce temps-là, et les résultats scolaires de Tavčar qui étaient, comme toujours, brillants. L'auteur indique la possibilité des travaux littéraires et des autres activités de Tavčar au cours de ces dernières années scolaires, et il termine en esquissant le portrait extérieur et intime du futur écrivain à la fin de ses études secondaires.